

УДК 342.553

doi.org/10.30970/jcl.4.2019.3

Павло Гураль

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного права
Львівського національного університету ім. Івана Франка
Львів, Україна

ПРАВОВА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА СКЛАДОВІ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ ТА ЇХ УДОСКОНАЛЕННЯ

LEGAL AND ORGANIZATIONAL COMPONENTS OF THE DECENTRALIZATION OF POWER IN UKRAINE AND THEIR IMPROVEMENTS

Pavlo Hural

Doctor of legal Sciences, Professor, Head of the Department of Constitutional Law at
Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Abstract | The article is devoted to the reform of the decentralization of power in Ukraine, its importance and role in government. The decentralization implies a departure from the centralized model of government in the country, ensuring the capacity of local self-government and creating an effective system of territorial organization of power in Ukraine. The first stage of decentralization reform in Ukraine - unification of territorial communities is analyzed. The article analyzes the impact of decentralization reform on other reforms too, i.e: educational reform, medical reform, and so on. The analysis of the capacity of functioning of individual territorial communities was carried out on the basis of decentralization reform, as well as further prospects of community development in case of their unification. Low integration rates in some regions of Ukraine are emphasized. The reasons for the long-term decentralization reform are highlighted. In particular, the low rates of community association due to their inability to address local issues, improve the well-being of citizens. A number of bills have been analyzed to improve the regulation of decentralization relations. It also focuses on the specifics of the implementation and pace of decentralization reform in each region of our country.

The reform process, the results of the five-year period, the shortcomings of legal and organizational support are analyzed. Attention is drawn to the public perception of decentralization reform and possible opposition from political elites to quality reform. It also points on the risks that have occurred in the countries of the European Union and may occur in Ukraine. It is recommended to improve the legislation and take measures to familiarize yourself with the process of decentralization reform in Europe.

Keywords: power decentralization reform; financial decentralization, integration of territorial communities, concepts of reforming local self-government, legal support, organizational support, risks of reform, capable territorial communities, ІТС, Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine.

Анотація | Стаття присвячена реформі децентралізації влади в Україні, її значенню та ролі в управлінні державою. Децентралізація передбачає відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та створення ефективної системи територіальної організації влади в Україні. Аналізується проведення першого етапу реформи децентралізації в Україні – об'єднання територіальних громад. Також у статті розглянуто вплив реформи децентралізації на проведення інших реформ, як-от: освітню реформу, медичну реформу тощо. На підставі реформи децентралізації проаналізовано спроможність функціонування окремих територіальних громад, а також подальші перспективи розвитку громад у разі їх об'єднання. Виокремлено причини тривалого проведення реформи децентралізації. Зокрема, низькі темпи об'єднання громад у зв'язку з їх неспроможністю вирішувати питання місцевого значення, поліпшення добробуту громадян. Проаналізовано низку законопроектів, які б покращили регулювання відносин у сфері децентралізації. Також сфокусовано увагу на особливості проведення та темпах реформи децентралізації в кожному регіоні нашої держави.

Аналізується процес реформи, результати п'ятирічного періоду, недоліки правового та організаційного забезпечення. Звертається увага на суспільне сприйняття реформи децентралізації та можливий супротив політичних еліт щодо якісного проведення реформи. Також вказується на ризики, що мали місце у країнах Європейського Союзу і можливі в Україні. Рекомендується удосконалити законодавство та вжити заходів щодо ознайомлення з процесом реформи децентралізації в Європі.

Ключові слова: реформа децентралізації влади, фінансова децентралізація, об'єднання територіальних громад, концепції реформування місцевого самоврядування, правове забезпечення, організаційне забезпечення, ризики реформи, спроможні територіальні громади, ОТГ, ЦНАП, Міністерство розвитку громад та територій України.

Реформа децентралізації публічної влади в Україні має надзвичайно важливе значення. Вона передбачає відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та створення ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізації повною мірою положень Європейської Хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності та фінансової самостійності місцевого самоврядування. А також створення і підтримку повноцінного життєвого середовища для громадян, надання високоякісних та доступних публічних послуг, становлення інститутів народовладдя, задоволення інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території, узгодження інтересів держави та територіальних громад¹.

Завдання вказані у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, розраховують на невідкладність, системність, послідовність й активність українських громадян та органів публічної влади в процесі здійснення децентралізації.

Перші об'єднані громади з'явилися в Україні у 2015 році. В цьому році було створено 159 об'єднаних громад, за підсумками 2016-го року їх кількість становила 366 громад, а згідно з даними від 10 листопада 2017 р. було створено 665 ОТГ. У липні 2018 р. загальна кількість об'єднаних територіальних громад сягнула 753². Станом на 10 серпня 2019 р. в Україні сформовано 936 ОТГ, з яких 55 очікують рішення ЦВК про призначення на їх території перших місцевих виборів³.

В процесі реформи спроможні громади отримали значно ширші повноваження, ресурси і відповідальність, а завдяки змінам у законодавстві збільшився перелік послуг, які можуть

¹ Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 33-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/333-2014-%D1%80> (Дата звернення: 18.05.2019)

² Децентралізація в Україні / Моніторинг процесу децентралізації станом на листопад 2017 року. URL: <https://decentralization.gov.ua> (Дата звернення: 18.05.2019)

³ Децентралізація в Україні. Нові дані моніторингу Мінрегіону. URL: <https://decentralization.gov.ua> (Дата звернення: 18.05.2019)

надавати на місцях. Мешканці ОТГ очікують від своєї влади зручних та якісних адміністративних послуг. За підтримки донорських програм, в ОТГ починають відкриватись сучасні центри надання адміністративних послуг (ЦНАПи) – приміщення, де за принципом «єдиного вікна» можна отримати необхідні адміністративні послуги. Реалізації відкриття ЦНАПів в ОТГ часто сприяють міжнародні донори та програми, такі як Представництво Європейського союзу в Україні, «U-LEAD з Європою», USAID тощо⁴.

З 1 січня 2015 р., після внесених до Податкового та Бюджетного кодексів змін, місцеве самоврядування отримало більше можливостей, повноважень та відповідних фінансових ресурсів для підвищення економічної спроможності.

Об'єднані територіальні громади у розпорядженні мають:

- 60% податку на доходи фізичних осіб;
- 100% податку на майно;
- 100% єдиного податку;
- 5% акцизного податку з роздрібною торгівлі (тютюн, алкоголь, нафтопродукти);
- 100% податку на прибуток установ комунальної власності ОТГ;
- 100% платежів за надання адміністративних послуг;
- 25% екологічного податку;
- Інші збори та платежі, міжбюджетні трансфери та надходження в рамках програм та допомог⁵.

Держава на рівні центральних органів влади активно підтримує об'єднання територіальних громад. Для цього з державного бюджету виділяються субвенції, зокрема на розвиток сільської медицини, соціально-економічний розвиток територій тощо. Так, для ОТГ в 2018 р. виділено субвенцій на формування інфраструктури в сумі 1,9 млрд грн – ця сума за два роки зросла майже вдвічі (в 2016 р. обсяг субвенцій склав 1 млрд грн)⁶. Важливо, що після об'єднання територіальні громади переходять на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом (до реформи їх мали тільки обласні та районні бюджети, бюджети міст обласного значення). Крім того, громади можуть затверджувати місцеві бюджети незалежно від дати прийняття Закону «Про державний бюджет»⁷.

За першими результатами, власні доходи місцевих бюджетів зросли на 34,2 млрд грн (або на 22%) порівняно з аналогічним періодом минулого року та склали 189,4 млрд грн⁸, а очікуваний в 2019 році зріст сягне показників у 15% (до 291 млрд грн)⁹.

Проведено відповідні заходи в освітній галузі. Головною метою децентралізації під час освітньої реформи є зміна підходу фінансування: в результаті реформи кошти розподілятимуться не на навчальний заклад, а в розрахунку на кожного учня. Крім того, децентралізація цієї галузі ставить перед собою амбітну ціль оптимізації освітньої мережі, та, як наслідок, забезпечення однакового доступу до якісної середньої освіти усім жителям України в будь-якому куточку, як у маленькому селі, так і в місті¹⁰.

Для забезпечення рівноцінного доступу до знань Кабінетом Міністрів було затверджено новий порядок діяльності освітніх округів та опорних загальноосвітніх навчальних закладів¹¹. Цей порядок дає змогу створювати на місцях опорні школи, які будуть оснащені всім необхідним обладнанням для сучасного навчального процесу, з лабораторіями для предметів фізики, хімії, біології,

⁴ Децентралізація в Україні. Центри надання адміністративних послуг. URL: <https://decentralization.gov.ua> (Дата звернення: 18.05.2019)

⁵ Об'єднанні територіальні громади. Дані 2017.10-03. URL: <https://otg.cn.ua/> (Дата звернення: 18.05.2019)

⁶ Додатки № 1-11 до Державного бюджету України на 2018 року (оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік): Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 02.12.2017 року № 2191-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (Дата звернення: 18.05.2019)

⁷ Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: [www.kmu.gov.ua\(ua\)](http://www.kmu.gov.ua(ua)). (Дата звернення: 18.05.2019).

⁸ Реформа децентралізації. Геннадій Зубко. Урядовий портал. URL: [www.kmu.gov.ua\(ua\)](http://www.kmu.gov.ua(ua)). (Дата звернення: 18.05.2019).

⁹ Ціна держави – проект CASE України: архів оригіналу за 2019-01-17. URL: cost.ua (Дата звернення: 18.05.2019)

¹⁰ Освітня децентралізація. Конституційна Комісія (en). 2017-12-07: Медіапортал. URL: <https://decentralization.gov.ua>

¹¹ Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: [www.kmu.gov.ua\(ua\)](http://www.kmu.gov.ua(ua)). (Дата звернення: 18.05.2019).

географії, математики тощо. Створення та оснащення таких навчальних закладів заплановано не лише за рахунок коштів місцевих бюджетів, але фінансуватиметься й з державного бюджету. Крім того, уряд передбачив можливість залучення грантових коштів¹². Оскільки опорні школи забезпечуватимуть освітні потреби населення на досить значній території, вони передбачають організоване підвезення учнів та педагогів шкільними автобусами. Цими питаннями опікуватимуться територіальні громади. Станом на лютий 2019 р. в Україні функціонує 767 опорних шкіл, в яких навчаються майже 335 тис. учнів¹³.

Реформа медицини передбачає також зміну існуючої системи у відносинах між лікарем та хворим. Мета децентралізації медицини – створити нову систему, у центрі якої буде громадянин, його життя та здоров'я. Її головна ціль – це забезпечення однакового доступу до медичних послуг для кожного українця, гарантія надання якісних медичних послуг.

Зміни в цій сфері несуть в собі переформування фінансових взаємовідносин: замість оплати за «ліжкомісця» (у дійсності лише за факт існування закладу) планується здійснювати оплату за надані послуги, у такий спосіб відбувається зміна системи фінансування охорони здоров'я. Відповідно, лікарі та медичні заклади отримуватимуть кошти за надання конкретної допомоги конкретній людині. Передбачається встановлення гарантованого пакету медичних послуг та лікарських засобів, який кожна людина зможе отримати безоплатно. Невідкладна, первинна та паліативна допомоги будуть надаватись безкоштовно¹⁴.

Реформування моделі фінансування медичних установ спеціалізованої та високоспеціалізованої допомоги розпочалося уже з січня 2019 року.

Водночас з цими досягненнями ми повинні констатувати, що на сьогодні наявна кількість об'єднаних громад не є ще тією критичною масою, яка гарантує незворотність реформи децентралізації влади. Їх недостатньо. Є багато сил, які опираються цьому процесу, причому на різних рівнях. І тут це питання також потрібно врегулювати законодавчо і організаційно. Зокрема, в Україні налічується 17 об'єднаних територіальних громад, які охоплюють територію цілого району, де існування районних рад втратило сенс, але вони існують, а повноваження райдержадміністрацій є незрозумілими. Колишня спільна комунальна власність територіальних громад району, управління якою було функцією районної ради і райдержадміністрації, стала комунальною власністю однієї об'єднаної територіальної громади. В районах, де частина територіальних громад утворили об'єднану територіальну громаду, а частина ще не об'єдналась, райрада і райдержадміністрація мають звужене поле діяльності, що не виправдовує їхнього існування в наявних структурах і питаннях¹⁵.

Обласні ради і облдержадміністрації недостатньо здійснювали контроль за виконанням Постанови Кабміну від 08.04.2015 р. № 214 «Про затвердження методики формування спроможних територіальних громад», мета якої – щоб після об'єднання територіальних громад в регіонах не залишалось неспроможних громад.

Після того як у 2015 р. розпочався реальний процес об'єднання територіальних громад, жодна з обласних рад не затвердила запропонованого проекту Перспективного плану області в цілому. В кращому випадку Плани затверджувалися частково, часто зі значними відхиленнями, від визначених облдержадміністраціями, оптимальних меж громад. Депутати обласних рад, під впливом «авторитетних» можновладців, стали підганяти межі об'єднаних громад під межі виборчих округів, земельних і т. п.

¹² Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua> (Дата звернення: 18.05.2019)

¹³ Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/> (Дата звернення: 18.05.2019)

¹⁴ Децентралізація в Україні. Neals. 2017-12.08. URL: <https://decentralization.gov.ua> (Дата звернення: 18.05.2019)

¹⁵ Слобожан О. В. Чому і як слід завершити реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади. О. В. Слобожан Муніципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2018 р.). К.: ТОВ «ВІЕНЕЙПРЕС». 2018. С. 15.

Уряд, бажаючи хоч якось просувати реформу, став затверджувати урізані та деформовані в бік від спроможності запроєктованих об'єднаних громад Перспективні плани. Громади стали об'єднуватись не відповідно до Планів, а як вийде. Однак недооб'єднаним, тобто неспроможним громадам не відмовляли ні в субвенції на розвиток інфраструктури, ні в прямих зв'язках із державним бюджетом.

Внаслідок чого майже половина об'єднаних громад, як і до об'єднання, не є спроможними і потребують дооб'єднання. Багато неспроможних з ресурсної точки зору громад виявилися неспроможними й кадрово. Значна частина рад об'єднаних громад не зуміла належно розпорядитися отриманими субвенціям на розвиток інфраструктури.

Крім цього, з кожним роком утворювані об'єднані громади подрібнюються. У 2015 р. середня кількість територіальних громад, що об'єдналися в одну, склала 5,1, а в 2018 – 4,1¹⁶. Однією з причин такої ситуації є недостатнє законодавче регулювання тих складних суспільних відносин важливої реформи.

Подальшому удосконаленню правового регулювання реформи децентралізації влади повинні слугувати законопроекти, які на сьогодні зареєстровані у Верховній Раді: перший – «Про засади адміністративно-територіального устрою України», № 8051. Це – надзвичайно важливий законопроект, адже проводить декомунізацію українського законодавства в частині адміністративно-територіального устрою, скасовує постанову Президії Верховної Ради УРСР від 1981 р., якою ще в даний час регулюється порядок формування адміністративно-територіального устрою України.

Другий законопроект – № 8369 «Про службу в органах місцевого самоврядування». Він повинен дати можливість залучити нових фахівців на місцях та запровадити нові підходи до вирішення кадрової проблеми. У травні 2018 року парламент відмовився прийняти подібний законопроект, тепер створено новий, з урахуванням усіх недоліків. Після його прийняття органи місцевого самоврядування зможуть формувати сталий склад працівників, створюючи їм належні умови оплати праці.

Третій законопроект – № 9441 «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад (щодо перспективних планів формування територій громад Автономної республіки Крим, областей)». Ця законодавча ініціатива має на меті удосконалення процедури затвердження перспективних планів. Зараз перспективні плани затверджують обласні ради, але що ближче до виборів, то більше їхні депутати займаються політикою, «через що перспективний план, як справедливо зауважує Іван Лукеря¹⁷, з дорожньої карти формування громад перетворюються на суто політичний документ. Представники бізнесу часто формують громади під себе, не рахуючись з методикою». Законопроект спрощує процедуру формування перспективних планів і надає право затверджувати їх виключно Кабінетом Міністрів України. Відповідність перспективних планів методиці створення об'єднаних громад дасть можливість, зокрема, створювати великі об'єднані громади містам обласного значення. Через існуючу ситуацію 77 міст обласного значення з усіх боків оточені об'єднаними громадами і не можуть збільшувати власні території, формуючи новий економічний простір.

Важливим також є законопроект № 6403 «Про внесення змін до закону «Про регулювання містобудівної діяльності». Він спрямований на удосконалення просторового планування в об'єднаних територіальних громадах. Зараз базовим документом в цій галузі є генеральний план населеного пункту. Об'єднані територіальні громади часто включають по кілька десятків населених пунктів. Якщо громада хоче розвивати власну територію, то передбачається, що вона повинна

¹⁶ Слобожан О. В. Чому і як слід завершити реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади / О. В. Слобожан Муніципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2018 р.). К.: ТОВ «ВІЕНЕЙПРЕС». 2018. С. 16.

¹⁷ Децентралізація: 5 законів лютого (+ інфографіка). Офіційний веб-сайт. URL: decentralization.gov.ua (Дата звернення: 19.05.2019)

розробити кілька десятків окремих документів, що коштуватиме дорого, забере багато часу і, що найважливіше, не вирішить проблему. Бо генеральний план населеного пункту не може стосуватися територій, які знаходяться поза межами міста, селища чи села. Після прийняття цього законопроекту об'єднані територіальні громади зможуть затверджувати єдиний документ з просторового планування – план об'єднаної громади. Законопроект підготовлений до другого читання, але профільний комітет зволікає із винесенням цього законопроекту на розгляд.

Важливою складовою децентралізації публічної влади в Україні є організація процесу реформування і насамперед координації зусиль державних органів та органів місцевого самоврядування. Цю функцію повинен був ефективніше здійснювати Кабінет Міністрів України, Міністерство регіональної політики, які повинні були домогтися від керівників профільного комітету, керівництва Верховної Ради України поставити на обговорення парламенту цю важливу реформу. Парламент з вересня 2018 р. не розглянув жодного законопроекту, який би стосувався місцевого самоврядування.

Суспільство, використовуючи засоби масової інформації, хвилюється з цього приводу. Так, газета «День» №77-78, 26-27 квітня 2019 р. у статті «Чи виживе децентралізація в період політичної турбулентності» організувала обговорення за участю компетентних експертів питання: «Чим загрожують дві виборчі кампанії поспіль одній з найуспішніших реформ уряду».

Внаслідок обговорення дійшли висновку: «Ми мусимо на місцеві вибори 2020 року йти з новою повністю сформованою просторовою організацією влади».

Далі один із експертів зазначив: «Якщо ми 2020 року, не дай Боже, не вийдемо на нову просторову організацію влади, розпочнеться абсолютний хаос»¹⁸.

Аналіз процесу реформи децентралізації публічної влади в Україні свідчить, що цей процес складний, має свої особливості в кожному регіоні, керівники територіальних громад та їх органів не в повній мірі підготовлені, центральні та регіональні органи недостатньо надають територіальним громадам, їх органам та посадовим особам необхідну роз'яснювальну та методичну допомогу.

Сьогодні вселяє оптимізм в цій важливій державній справі новообрана влада.

Так, Міністр України з розвитку громад та територій Альона Бабак під час зустрічі з Послом Федеративної Республіки Німеччина Анкою Фельдгузен та Спецпосланником уряду Німеччини з питань реформ у галузях урядування та децентралізації в Україні Георгом Мільбрадтом заявила: «Наразі є унікальна синергія зусиль Президента, уряду, парламенту, щоб перейти до ключового етапу реформи децентралізації та створити дієву систему контролю за законністю рішень органів місцевого самоврядування. Завдяки системній підтримці наших міжнародних партнерів вже маємо відповідну основу для законодавчого врегулювання цього питання».

Міністр також наголосила, що треба продовжувати напрямок картографічного моделювання для створення найоптимальнішої моделі територіального устрою України. Зважаючи на важливість створення спроможності мережі надання публічних послуг, цей напрямок роботи набуває ще більшої ваги.

Крім того, за словами Альони Бабак, до грудня 2019 р. має бути ухвалена Стратегія регіонального розвитку 2020-2027 рр. «І тут ми також очікуємо на вагому експертну підтримку. Стратегія повинна стати позитивним сигналом всьому світу — як Україна бачить роботу з регіонального розвитку: підняття економіки, розбудова соціальної інфраструктури, посилення людського потенціалу. Мета — одна: підвищити позицію України в рейтингу людського розвитку. Економічне зростання України не можливе без сильних громад, без розвитку регіонів. Ми хотіли б, щоб українці мали гідне життя — це наш пріоритет», — підкреслила міністр.

Вже 25 вересня 2019 р. уряд схвалив зміни до закону «Про добровільне об'єднання територіальних громад», які відкривають можливість прискорити формування перспективних планів спроможних громад. Законопроектом пропонується:

¹⁸ Чи виживе децентралізація в період політичної турбулентності? Газета «День». 26-27 квітня 2019. №77-78. С.11. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/chy-vyzhyve-decentralizaciya-v-period-politychnoyi-turbulentnosti> (Дата звернення: 19.05.2019)

- доповнити перелік умов добровільного об'єднання територіальних громад вимогою щодо здійснення цього процесу відповідно до перспективних планів формування територій громад у регіонах України;

- спростити механізм затвердження перспективних планів формування територій громад шляхом виключення стадії їх схвалення відповідними обласними радами.

Підсумовуючи вищесказане, на нашу думку, необхідно звернути увагу на ризики, з якими зіткнулись країни Європейського Союзу і які можуть бути в Україні. Зокрема, недосяжність механізмів, передбачених Законом «Про добровільне об'єднання територіальних громад» для здійснення реформи децентралізації влади в Україні. Добровільний характер об'єднання не гарантує систематичного застосування відповідних норм.

Можливий також політичний спротив місцевих еліт, із перспективою залучення на свою підтримку громадськості. Спротив може посилитися через побоювання мешканців чинних територіальних одиниць втратити статус та інфраструктурні переваги. Можливі інші ризики, наприклад, загроза зриву фінансування повноважень органів місцевого самоврядування.

Ризик зниження якості місцевого управління та легітимності прийнятих рішень. Цьому можуть посприяти такі чинники: загальний низький рівень компетентності службовців місцевого самоврядування; недосконала система добору до депутатського корпусу місцевих рад та на посади сільських, селищних, міських голів.

Керівникам областей і районів необхідно прислухатися до подібних зауважень і посилити аналітико-роз'яснювальну роботу серед керівників територіальних громад та органів місцевого самоврядування.

У більшості країн Європейського Союзу були серйозні ризики, які часто істотно коректували реформи децентралізації влади. Керівники центральних органів України разом з регіональними керівниками повинні вивчати, спостерігати за їх реалізацією, здійснювати при необхідності відповідну корекцію, щоб ця важлива реформа була успішно завершена.

Список використаних джерел

Бібліографія:

1. Децентралізація в Україні. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 18.05.2019).
2. Децентралізація: 5 законів лютого (+ інфографіка). URL: decentralization.gov.ua (дата звернення: 19.05.2019).
3. Міністерство розвитку громад та територій України. URL: <http://www.minregion.gov.ua/> (дата звернення: 18.05.2019).
4. Об'єднанні територіальні громади. URL: <https://otg.cn.ua/> (дата звернення: 18.05.2019).
5. Освітня децентралізація. Конституційна Комісія: Медіапортал. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 18.05.2019).
6. Слобожан О. В. Чому і як слід завершити реформу місцевого самоврядування та територіальної організації влади/ О. В. Слобожан Муніципальна реформа в контексті Євроінтеграції України: позиція влади, науковців, профспілок та громадськості: Тези доповідей Другої щорічної всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 06 грудня 2018 р.). К.: ТОВ «ВІЕНЕЙПРЕС». 2018. С. 15-16.
7. Ціна держави – проєкт CASE України: архів оригіналу за 2019-01-17. Офіційний веб-сайт. URL: cost.ua (дата звернення: 18.05.2019).
8. Чи виживе децентралізація в період політичної турбулентності? Газета «День». 26-27 квітня 2019. №77-78. С.11. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/chy-vyzhyve-decentralizaciya-v-period-politychnoyi-turbulentnosti> (дата звернення: 19.05.2019).

Перелік юридичних документів:

1. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 р. № 33-р / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/333-2014-%D1%80> (дата звернення: 18.05.2019).

2. Додатки № 1-11 до Державного бюджету України на 2018 року (оцінка фінансової спроможності 366 ОТГ за 2017 рік): Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік» від 02.12.2017 року № 2191-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (дата звернення: 18.05.2019).
3. Реформа децентралізації. Урядовий портал. URL: www.kmu.gov.ua(ua). (дата звернення: 18.05.2019).

References

Bibliography:

1. Detsentralizatsiia v Ukraini. URL: <https://decentralization.gov.ua> (data zvernennia: 18.05.2019).
2. Detsentralizatsiia: 5 zakoniv liutoho (+ infohrafika). URL: decentralization.gov.ua (data zvernennia: 19.05.2019)
3. Ministerstvo rozvytku hromad ta terytorii Ukrainy. URL: <http://www.minregion.gov.ua/> (data zvernennia: 18.05.2019)
4. Ob'iednanni terytorialni hromady. URL: <https://otg.cn.ua/> (data zvernennia: 18.05.2019).
5. Osvitnia detsentralizatsiia. Konstytutsiina Komisiia: Mediaportal. URL: <https://decentralization.gov.ua> (data zvernennia: 18.05.2019).
6. Slobozhan O. V. Chomu i yak slid zavershyty reformu mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady/ O. V. Slobozhan Munitsypalna reforma v konteksti Yevrointehratsii Ukrainy:pozytsiia vlady, naukovtsiv, profspilok ta hromadskosti: Tezy dopovidei Druhoi shchorichnoi vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 06 hrudnia 2018 r.). K.: TOV «VIENEIPRES». 2018. S. 15-16.
7. Tsina derzhavy – proekt CASE Ukrainy: arkhiv oryhinalu za 2019-01-17. URL: cost.ua (data zvernennia: 18.05.2019).
8. Chy vyzhyve detsentralizatsiia v period politychnoi turbulentsnosti? Hazeta «Den». 26-27 kvitnia 2019. №77-78. S.11. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/ekonomika/chy-vyzhyve-decentralizaciya-v-period-politychnoyi-turbulentsnosti> (data zvernennia: 19.05.2019).

List of legal documents:

1. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01.04.2014 r. № 33-r / Kabinet Ministriv Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/333-2014-%D1%80> (data zvernennia: 18.05.2019).
2. Dodatky № 1-11 do Derzhavnoho biudzhetu Ukrainy na 2018 roku (otsinka finansovoi spromozhnosti 366 OTH za 2017 rik): Zakon Ukrainy «Pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainy na 2017 rik» vid 02.12.2017 roku № 2191-VIII / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1801-19> (data zvernennia: 18.05.2019).
3. Reforma detsentralizatsii. Uriadovi portal. URL: www.kmu.gov.ua(ua). (data zvernennia: 18.05.2019).